

Over vrijzinnigheid (Inleiding)

De drie volgende artikelen geven de teksten van drie voordrachten die zijn gehouden op 2 november 2013 tijdens het symposium naar aanleiding van de verschijning van het boek *Dé Vrijzinnigheid* van Erik Jan Tillema. Sprekers op dit symposium waren de remonstrantse predikant Peter Korver, landelijk coördinator communicatie en externe contacten van Het Apostolisch Genootschap Christine Mallon, en onderzoeker en docent Cultuur en Maatschappij Gert de Jong. Het is boeiend om de drie invalshoeken te vergelijken.

Chris de Werd

Op 2 november 2013 vond in De Kapel (het kerkgebouw van de Vrijzinnige Geloofsgemeenschap Hilversum) een symposium plaats met de titel: Wat is vrijzinnig? Het symposium vond plaats ter gelegenheid van het verschijnen van het boek *Dé vrijzinnigheid*.¹ Hierin doet godsdienstwetenschapper Erik Jan Tillema verslag van zijn onderzoek naar geloofsopvattingen van vrijzinnigen, een onderzoek dat hij van 2011 tot 2012 uitvoerde. Hij deed dit onderzoek onder de leden van vijf groepen vrijzinnigen: de Vereniging van Vrijzinnige Protestanten (de VVP), de Remonstrantse Broederschap, de Vrijzinnige Geloofsgemeenschap NPB (Nederlandse Protestanten Bond), de Algemene Doopsgezinde Sociëteit en Het Apostolisch Genootschap.

's Middags opende de schrijver van het boek, Jan Tillema, het symposium voor een welgevulde zaal toehoorders. Hij beschreef de vijf vrijzinnige groeperingen die hij had onderzocht. Het Apostolisch Genootschap noemde hij daarbij de 'reus onder de vrijzinnige groeperingen', die zich niet alleen onderscheidde door de hoge frequentie waarmee de leden de erediensten bezoeken, maar ook door de vergelijkenderwijs lage gemiddelde leeftijd. Zijn beschrijving maakte erg nieuwsgierig naar de andere resultaten van zijn onderzoek.

Hij leidde vervolgens de drie sprekers in die elk voor zich hun opvatting over wat vrijzinnigheid inhoudt zouden presenteren. De presentaties van deze sprekers bleken elk op zichzelf buitengewoon boeiend. Ze waren zó interessant dat het de moeite waard leek de drie sprekers te vragen hun teksten voor publicatie in *de Verdieping* ter beschikking te stellen. Dat deden ze graag. Deze drie presentaties, die hierna volgen, bieden een prachtige inkijk in de gedachtenwereld van drie vrijzinnigen, gedachtenwerelden die elkaar flink overlappen. Ze verschillen vanzelfsprekend ook, maar zijn tegelijk vertrouwd.

Voor mij was het een verrassing dat wij als Apostolisch Genootschap bij het onderzoek van Jan Tillema betrokken waren. Ik had gehoord dat er contacten waren met vrijzinnige groeperingen, maar eigenlijk had ik me nooit verdiept in hun opvattingen en standpunten. Ook was het nooit eerder bij me opgekomen mezelf als vrijzinnig te bestempelen. Het symposium (en het boek dat de aanleiding ervoor was) bood een uitstekende kans daar eens over na te denken.

¹ Erik Jan Tillema, *Dé vrijzinnigheid*, Uitgave Bureau Deus, 2013

e-mail: clmdewerd@versatel.nl

Chris de Werd was werkzaam in het onderwijs en studeerde filosofie aan de Rijks Universiteit Groningen. Hij is lid van Het Apostolisch Genootschap.

Geloven op een bescheiden manier

Het fraaie monument waar u thans aanwezig bent draagt de naam *De Kapel*. Toen in 1957 de remonstranten van dit voormalige koetshuis een kerkruimte maakten, gaven ze het de naam Remonstrantse Kapel mee. Een kapel is een klein gebouw voor godsdienstoefeningen. En inderdaad, het biedt plaats aan ten hoogste honderd mensen. Het woord drukt ook bescheidenheid uit. Kerk, dat klinkt te groots, we houden het op een kapel. Wat dat aangaat past zo'n woord wel goed bij de pretenties van vrijzinnigheid.

Peter Korver

Het is geloven op een bescheiden manier, in alle openheid. We hebben een besef van geplaatst zijn in een grotere werkelijkheid van plaats en tijd, een besef van verantwoordelijkheid voor medemens en wereld. De verhalen en tradities die ons aangereikt worden door in de eerste plaats het christendom, maar daarnaast nemen we ook die van andere levensbeschouwingen serieus, maar we zijn ons ervan bewust dat ze door mensen binnen de context van hun tijd en hun situatie zijn ontstaan. Al het spreken over boven komt van beneden, om met Kuitert te spreken, heel het godsdienstig leven is mensenwerk. Iedere tijd mag en moet aanpassingen doen, het weer iets anders zeggen of brengen of zelfs met radicaal andere vragen en antwoorden komen en ook dat weer in voorlopigheid. Om het met Heine Siebrands en Yvonne Hiemstra te zeggen, in het dit jaar verschenen boek *Voetangels & Klemtonen*: "Voor vrijzinnigen is er geen systeem die een bevredigende eindtoestand garandeert. Het is de principiële bereidheid om alles opnieuw te willen bedenken. Het gaat om het nieuwe begin dat van tijd tot tijd gemaakt moet worden."²

Hoe jammer eigenlijk, die vrijzinnigheid. Hoe prettig zou het zijn als de godsdienst eeuwige waarheden, vormen en rituelen zou bieden. Bij alle onzekerheden en chaos die ons dagelijks verwarren, zou ik mij graag toevertrouwen aan iets dat niet verandert, dat altijd waar is en waar blijft. Een houvast. Dat is een diep gevoelde behoefte bij mensen. Je wil weten waar je aan toe bent, waar je je op kan verlaten. Naast die behoefte staan authentieke ervaringen van mensen, momenten dat je een glimp hebt opgevangen van het heilige, het andere, het overstijgende. Godsdiensten hebben die behoefte en die ervaringen gestold in verhalen en die vorm gegeven in een systeem, een organisatie, een kerk. Voor velen kan zo'n door mensen vorm gegeven systeem vervolgens gaan samenvallen met het heilige en dan is relativering niet meer mogelijk.

Dat wat ons te boven gaat, dat wat de diepste grond van ons bestaan is, ballen we samen in één woord, God, die vervolgens een iemand is, iemand die verdacht veel menselijke eigenschappen kent, die zich verheugt, die boos wordt, die ons vergeldt naar onze daden, die vergeeft en troost. Met Ruard Ganzevoort, hoogleraar praktische theologie aan de VU en lid van de Eerste Kamer, spreek ik in het publieke gesprek liever over het heilige dan over God.³ Het heilige laat meer open. De meeste mensen ervaren op momenten in hun leven op een bepaalde laag in hun bestaan die boven het gewone uitstijgt. Daar wil je woorden aan geven, uitdrukkingsvormen voor vinden, dat wil je delen met anderen. Dat doen mensen zolang zij er zijn, in alle tijden en culturen. De verhalen die ontstaan zijn, net als de rituelen, zijn pogingen. De schrijver Frans Kellendonk⁴ noemde dat 'oprecht veinzen', een houding van degene die schept, die weet dat zijn schepping de werkelijkheid niet is. Maar

zijn pogen is oprecht.

Naast behoefte aan zekerheid over doel en zin en ervaringen die ons enige zekerheid of vertrouwen lijken te geven, staat onze ratio, ons vermogen om na te denken en te begrijpen. Dat is een uiterst belangrijk middel om ons niet te laten meevoeren door onze emoties en ons te laten meeslepen in gedrag dat grote schade aanbrengt in onderlinge menselijke verhoudingen, in beleid dat schadelijk is voor efficiënte oplossingen en schadelijk voor de toekomst van de wereld en de mensheid. Want, als het om religie gaat, kan het al gauw gaan om een 'spelen met heilig vuur'. Met het redelijk denken laten we open dat andere opvattingen, andere overtuigingen en andere rituelen dan die van ons, evenzeer waarheid en zin bevatten en onze aandacht waard zijn. Vrijzinnigheid is steeds een sterk rationeel element geweest, een intellectuele doordenking van het geloof, een correctie op onverdraagzaamheid en stelligheid.

De 'vrijzinnige mens' is dus een vrijdenker die zich niet laat voorschrijven hoe hij of zij over een bepaalde kwestie hoort te denken en die bereid is elke waarheid in twijfel te trekken. Het is dus een houding die toe te passen is op zowel het intellectuele leven, als op de politiek als op de godsdienst of het levensbeschouwelijk leven. Dat wij ons hier een vrijzinnige geloofsgemeenschap noemen kan op zichzelf voor onduidelijkheid zorgen. Het kan betekenen dat hier kerkelijke rekkelijkheid te vinden is, dus dat wij vrijzinnig-protestant zijn. Maar ook past de term op het religieus humanisme en ook op het atheïsme. Zoals in België, waar vrijzinnigheid bijna uitsluitend geassocieerd wordt met atheïsme of agnosticisme, of minstens met een houding die volledig buiten de Katholieke kerk staat.

Vrijzinnigheid is op zichzelf geen geloof. Want ten opzichte van wat neemt men een vrijzinnige houding aan? Je moet eerst iets hebben waar je vervolgens je vrijzinnig toe verhoudt. Als je je deel voelt van de christelijke kerk dan kan je lid zijn van de katholieke kerk of de protestantse en ten opzichte van andere leden een meer vrijzinnige houding aannemen. Is er nauwelijks of geen ruimte om ruimdenkend binnen de kerk mee te kunnen doen, dan kan het nodig zijn om je voor zolang als dat nodig is kerkelijk apart te organiseren. Komt er meer ruimte binnen je oorspronkelijke kerk dan heeft een aparte vrijzinnige organisatie geen langer doel. Het is voor mij de vraag of er voor remonstranten vandaag de dag geen ruimte zou zijn binnen de PKN en of het handhaven van een eigen kerkgenootschap wel nodig en wenselijk is. De vraag naar apart kerkelijk georganiseerde vrijzinnigheid is duidelijk afgenomen en op een dieptepunt beland.

Of het afkalvende christendom in Nederland zich een royale diversiteit aan kerkgenootschappen kan permitteren is zeer de vraag. Voor religieuze zoekers die buiten de kerken staan – en dat zijn NPB-ers vaak – kan een eigen vereniging zinvol blijven. Maar wat de mensen daar aan elkaar verbindt, is niet een gemeenschappelijk geloof, maar een gemeenschappelijke zoektocht, zonder dat men de illusie heeft uiteindelijk iets werkelijk te vinden. Een zekere vrijblijvendheid is dan onvermijdelijk. Het zoeken verplicht ook tot niets. Ook buiten het religieuze kader kan men vrijzinnig zoeken, bijvoorbeeld op een meer filosofische manier. Dat kan in het Humanistisch Verbond. Dat is het niet-religieuze broertje van de NPB.

Wat voor vrijzinnige ben ik zelf? Ten diepste: een vrijzinnig-katholiek. In de eerste plaats ben ik geraakt door de traditie, de liturgie en de mystiek van deze kerk. Vervolgens ben ik in meer algemene zin een vrijzinnig-christen. Met ds. Carel ter Linden kan ik zeggen: Ik kan mij geen leven voorstellen zonder de verhalen uit het Oude en Nieuwe Testament. Verhalen waarin een diepe wijsheid ligt opgeslagen en

die vertellen hoe je vandaag de dag met mensen behoort om te gaan, met vergeving, met de passie om recht te doen aan de vreemdeling en de bezitslozen.⁵ Met andere woorden: ik kan niet de rijke traditie loslaten, want daarmee ben ik tot in mijn ziel verbonden. Maar ook ben ik niet van plan mijn verstand daarbij op nul te zetten en me de vrijheid te laten ontnemen om een eigen interpretatie te geven aan wat is overgeleverd. En, aan welke organisatie ik ook deelneem, een school, een sportvereniging, een politieke partij of een kerk, er moet voor mij een democratische organisatiestructuur zijn, waar mensen met elkaar en in vrijheid en in verdraagzaamheid de beslissingen nemen. Dat is dan ook de reden dat ik mij wel verbonden voel met de katholieke kerk en met de persoon van de huidige paus, maar geen deel kan zijn van het instituut. Er is geen plaats voor vrijzinnige omgang met traditie en uiteenlopende opvattingen.

Met vrijzinnig denkenden in het Humanistisch Verbond, de Soefi beweging, in verschillende politieke partijen, met lezers van de NRC voel ik mij verbonden in de openheid van denken en de verdraagzaamheid. Maar het komt op een tweede plaats. Mijn vrijzinnigheid is ondergeschikt aan mijn christen-zijn. Voor alles wil ik Christus volgen die met ons een weg wil gaan van trouw, liefde, gerechtigheid, vergeving en verzoening. Die de geestelijke bron daarvan als zijn Vader beleefde, die daarin een geestelijke werkelijkheid beleefde die heilig is.

² Heine Siebrand en Yvonne Hiemstra, *Voetangels & Klemtonen*, Bunnik 2013.

³ Ruard Ganzevoort, *Spelen met heilig vuur*, Ten Have, Utrecht 2013.

⁴ Frans Kellendonk (Nijmegen, 7 januari 1951 – Amsterdam, 15 februari 1990) was een Nederlandse vertaler en schrijver.

⁵ Carel ter Linden, *Wat doe ik hier in godsnaam?*, De Arbeiderspers, Utrecht 2013.

© Peter Korver

E-mail: peterkorver@upcmail.nl

Peter Korver is afgestudeerd aan het Titus Brandsma Instituut in Nijmegen als Geestelijk Begeleider. Hij is remonstrants predikant en werkzaam bij de Vrijzinnige Geloofsgemeenschap Hilversum en de Vrijzinnige Geloofsgemeenschap NPB afdeling Naarden-Bussum.

We are not human beings having a spiritual experience; we are spiritual beings having a human experience

Toen Erik Jan Tillema me vroeg om een praatje te houden over 'wat is vrijzinnig'? dacht ik; oh God, dat is niets voor mij. In het genootschap zijn we bijna allemaal 'leken'verzorgers, bij erediensten en bij pastorale zorg. We worden wel enigszins opgeleid, maar voor mij is het onmogelijk om een theologische verhandeling te houden over vrijzinnigheid. Maar nee, de vraag bleek te zijn 'wat is voor mij vrijzinnig', en toen was ik gerustgesteld.

Christine Mallon

Het antwoord daarop begint voor mij namelijk ook helemaal niet in de theologie of via de ratio, maar in de eigen ervaring. En lezende het boek van Erik Jan Tillema, kwam ik erachter dat dit juist de vrijzinnigen kenmerkt. Hij zegt namelijk:

"Vrijzinnigen ervaren het goddelijke als een gevoel. Dat kan in de natuur zijn, in contact met de medemens of gewoon in stilte. Het grote probleem is dat het een gevoel is. Iedereen weet wel hoe moeilijk het is om een gevoel onder woorden te brengen... Dat het daarbij blijft is natuurlijk niet helemaal waar. Want vrijzinnigen doen er wel wat mee: ze laten zich erdoor inspireren."

Nou over hoe dat bij mij werkt, wil ik u vandaag iets vertellen. Op een ochtend in 2004 lag ik in bed met een heel klein hummeltje naast me. Jasper was net geboren, drie dagen oud. En plotseling raakte ik diep bewogen. Het trof me als een soort bliksem recht in mijn ziel. Dit was niet 'mijn' zoon. Dit is een wezen, een ziel vol mogelijkheden en talenten, emoties, verlangens, dromen, leven. Kunt u zich voorstellen dat dit mij diep ontroerde?

Ik geloof dat ze dit moment ook wel oneerbiedig 'kraamtranen' noemen en dat het noodzakelijk is voor de band tussen moeder en kind. Maar volgens mij gebeurde er veel meer. In dit wezen zag ik het leven. Ik ervoer verbondenheid met de bron van al het leven, zag in deze ziel pure schepping en ik vind het prima om dat God te noemen. Ik ging ook anders naar mezelf kijken, en naar anderen. Tenslotte heb ik, en heeft u, ook zo'n ziel. Je bent uniek in je samenstelling van lichaam, van karakter, van talenten, van denken. En door je contact met buiten, elkaar en de wereld, is er van alles in beweging.

Het kan voor mij niet anders dan dat daarom je geloofsbeleving, zoals ik daarvan zojuist een eigen fragment schetste, ook uniek is. Deze geloofsbeleving heeft de ruimte nodig om te ontwikkelen. Bij Jasper, bij mij en bij u een leven lang. In die ruimte ben ik 'vrij' en 'zinnig'. Of misschien is het beter om voortaan te spreken van 'eigenzinnig'. 'Eigen' omdat mijn geloofsbeleving door het een wel geraakt wordt en door het ander niet, hij uniek is en van mij. Dat laat zich niet afgebakend vatten in welke godsdienst dan ook. Ik denk dat dit voor alle mensen en door de eeuwen zo geweest is. Ik denk dat dit bij Jezus ook zo was. Zo kon hij op andere ideeën komen, op basis van wat er al voor hem geleefd was. Dat maakte hij zich 'eigen', gaf er *eigen* kleur aan. En 'zinnig' omdat die geloofsbeleving, het ervaren van verbondenheid met die bron van zijn, onherroepelijk leidt tot een vernieuwde zorg voor mijzelf en mijn medemens. En zo geef ik betekenis en zin aan mijn leven.

Het voelt voor mij bijna als geweld tegen mijzelf als je die unieke geloofsbeleving wilt gaan vatten in allerlei theologische beschrijvingen. De katholieke theoloog Tjeu van den Berk beschrijft het prachtig in een aflevering van *Het Vermoeden*: (<http://www.uitzendinggemist.nl/afleveringen/1190900>)

De kerk is nog te veel gericht op ratio en geloofsleer. Rationele structuren en antwoorden belemmeren dat je openstaat voor het mysterie dat je in kan vallen. Zoals bij mij en Jasper op het bed in 2004, zoals ik zei 'als een bliksem recht in mijn ziel'. Maar een ziel staat in contact met de buitenwereld. En ik zie om mij heen dat we onze maatschappij zo hebben gerationaliseerd dat er nauwelijks sprake is van mogelijkheden om echt geraakt te worden. En dat we onszelf en elkaar daarmee geweld aandoen.

Ik ben leidinggevende en ik zie het gebeuren op het moment dat je met elkaar werkt en je de spirituele mens achter je doelgerichtheid, processen en logica niet meer ziet. Mensen worden daar letterlijk ziek van. Ik zie het ook gebeuren als we te theoretisch gaan spreken over onze geloofsbeleving. Als we ratio de overhand laten nemen. Vanwege onze unieke geloofsbeleving, is het moeilijk om voor het collectief een goede beschrijving te vinden waar iedereen zich in kan vinden. Wat is vrijzinnigheid? Mensen kunnen daar stuk op lopen.

Dit leert mij dat ik vanuit twee invalshoeken kan leven; vanuit mijn denken (wat slechts 1 onderdeel is van de ziel) en vanuit de ziel als geheel. De maatschappij doet vooral een beroep op dat ene aspect van mijn ziel, het denken. Maar is *dat* niet een zonde? Ik ervaar afstand en oordeel als ik leef vanuit mijn denken. Ik ervaar heelheid en verbondenheid als ik leef vanuit mijn ziel. Als ik leef vanuit mijn ziel, verhoog ik de kans in de dagelijkse praktijk door het hogere geïnspireerd te zijn. En ik zie het ook als een bestemming zo te leven, een opdracht. Omdat ik ontstaan ben uit een goddelijke oorsprong, moet ik die ook zoveel mogelijk recht doen in het dagelijks leven. Dus ervaar ik het als een zonde als ik daar onvoldoende aandacht aan geef.

In die zin spreekt een uitspraak van de Franse Jezuïetenpriester Pierre Teilhard de Chardin mij aan:

"We are not human beings having a spiritual experience, we are spiritual beings having a human experience."

Ja, zo zou ik altijd willen leven; als spiritual being having a human experience. Omdat mij altijd weer zoals Tjeu van den Berk het beschrijft 'het mysterie van schepping in kan vallen'. Maar dat besef is nog maar het begin, want oh zo lastig om vast te houden in de dagelijkse praktijk.

Het voeden van de ziel lijkt in onze maatschappij iets te zijn wat je naast je dagelijks leven doet, als je tijd over hebt of als je de nodige ontspanning inplant. Bijvoorbeeld op zondag in een eredienst of tijdens het hardlopen in de bossen. En dat inspireert je dan om goed te doen in het dagelijks leven.

In het boek van Erik Jan Tillema beschrijft hij het vrijzinnige kruis, en ik citeer:

"Niet zoals de traditionele – gereformeerde – zin van het woord (de verlossing door het kruis) maar op een totaal andere manier. Een kruis wordt namelijk gevormd door twee balken: een horizontale en een verticale. Deze twee balken staan sym-

bool voor de twee dimensies van het vrijzinnige geloof: mens en mysterie. De horizontale balk wijst naar onze medemens, de verticale balk wijst omhoog naar God.”

Erik Jan beweert ook dat de verticale balk naar het hogere dun is, een gevoel dat inspireert maar vervolgens gaat het de vrijzinnigen vooral om de horizontale balk, namelijk de mens, een balk die veel dikker is. Hij noemt het ervaren van de verticale balk, het mysterie, als een startschot voor de horizontale balk, het goed medemens zijn'. Zoals het startschot voor het lopen van een marathon. Dus je begint in de verticale balk om zo de horizontale te voeden. Hij zegt daarbij:

“Vrijzinnigen maken zich hard voor een menselijke en leefbare wereld. God is daarbij niet afwezig, maar speelt geen hoofdrol.”

En daar denk ik dat je door te splitsen precies iets essentieels mist. In ieder geval is mijn ervaring anders. Voor mij is en blijft het een geheel. Het kruispunt van de twee balken is daarbij belangrijk en dat is voor mij de ziel. Waar mijn ziel *tegelijkertijd* met het hogere in contact staat én met mijn medemens. En als dat niet zo is, dan ervaar ik dat mijn ziel niet heel is.

“We are not human beings having a spiritual experience, we are spiritual beings having a human experience.”

En dat geeft naast de grote herkenning in het boek ook wel aan waar ik denk dat het verder had kunnen gaan. Erik Jan Tillema zet vrijzinnigheid nog steeds af tegen traditionele geloofsopvattingen en vertelt vooral daarmee wat het niet is, of wat er anders is. Ik zou het interessant vinden om meer te weten over wat het *eigene* is van vrijzinnigheid. En ik denk dat het toevoegen van de ziel op het kruispunt van het vrijzinnige kruis mogelijkheden biedt om een eigen verhaal te maken.

Wellicht een mooie kans voor nader onderzoek richting de vrijzinnige beraadsdag?

© Christine Mallon

E-mail: cmallon@apgen.nl

Christine Mallon is werkzaam bij Het Apostolisch Genootschap als landelijk coördinator communicatie en externe contacten.

De Vrijzinnigen

Vrijzinnigheid is staan voor je mening en open staan voor de mening van een ander. Dat is mijn verwerking van de stelling die Meerten ter Borg inneemt in zijn boek Vrijzinnigen hebben de toekomst. Ik zal kort vertellen wat ik met deze stelling bedoel. Daarna geef ik aan waarom vrijzinnigheid volgens mij belangrijk is in onze samenleving. Vervolgens richt ik kort de blik op het religieuze veld, om tot slot vanuit mijn omschrijving van vrijzinnigheid naar de onderzoeksresultaten en het boek van Erik Jan Tillema te kijken.

Gert de Jong

Wat is vrijzinnigheid?

Wat is vrijzinnigheid? Als je geconfronteerd wordt met andere meningen, staan er verschillende opties open. Je kunt 'alle begrip' hebben voor het standpunt van de ander. Dat schurkt tegen relativisme aan: "De een denkt zus, de ander denkt zo, wie ben ik om daar wat van te vinden?"

Relativisme zit dan weer dicht tegen onverschilligheid aan. En je bent dan iedere grond voor een constructief gesprek over het goede leven kwijt. Je kunt ook vasthouden aan je eigen mening: ik heb gelijk. Ik leef namelijk volgens de Bijbel of ik ben een verlichte Nederlander. Dat is het standpunt van orthodoxen en eigenwijzen; het is dogmatisch. Iedere verandering van de samenleving die afwijkt van jouw standpunt is dan achteruitgang.

Vrijzinnigheid kiest hierin een eigen positie: geen relativisme en geen dogmatisme. Je staat ergens voor en dat wil je weten ook. Je draagt de verantwoordelijkheid van je standpunt. Maar tegelijk weet je dat mensen er ook anders over kunnen denken. Waarom? Daar hebben ze wellicht zo hun beweegredenen voor. Het zou mooi zijn om daarover met elkaar in gesprek te gaan. En dat willen en kunnen vrijzinnigen dan ook: staan voor je eigen mening en open staan voor de mening van andere. Het is bij uitstek de stroming die de dialoog zoekt. Met het oog op medemenselijkheid.

Belang van vrijzinnigheid (maatschappelijk)

Waarom is die vrijzinnige houding nu belangrijk in onze samenleving? Ik zou bijna zeggen: kijk om je heen en je weet het. Het politieke landschap in Nederland lijkt instabiel. Houd morgen verkiezingen, en de populistische partijen nemen het over. Zowel van de PVV als de SP of de Ouderenpartij.

Trouw rapporteerde onlangs onderzoek dat veel Nederlanders behoefte hebben aan een sterke leider. Ze willen daar desnoods wat democratische rechten voor inleveren. Want ze zijn boos en walgen van de politiek. Waarom is de burger boos? Het groeit ze boven de pet. We zien allerlei veranderingen die niet allemaal als verbeteringen worden gezien en we hebben er geen grip meer op. Daarom moet iemand anders maar ferme besluiten nemen. Bij voorkeur ferme besluiten volgens jouw mening. Maar bij een sterke leider lever je jezelf uit en ontloop je je verantwoordelijkheid. Het is in ieder geval niet openstaan voor de mening van een ander. Maar het is evenmin staan voor je eigen mening. Want die laat je graag verwoorden door die iemand die nu eens wel durft 'te zeggen wat hij denkt en doet wat hij zegt...'

Onlangs wees Bas Heijne in zijn column in NRC op een verhelderend en heilzaam onderscheid tussen een schandaal en een probleem. Bij een schandaal wordt je onrecht aangedaan en schreeuw je van de daken dat dit nu maar moet stoppen. Een probleem vereist aandacht en afweging. Dat vraagt staan voor je eigen mening en openstaan voor die van een ander. En daarover in gesprek gaan.

Belang van vrijzinnigheid (kerkelijk)

Het religieuze veld is veelkleurig geworden. Dat komt voor een deel door de multi-religieuze samenleving. We leven samen met tal van mensen met andere geloofs-overtuigingen. Of het nu gaat om moslims, hindoestanen, boeddhisten of joden, of om mensen met verschillende overtuigingen binnen het christendom. Die religieuze veelkleurigheid is nu eenmaal een feit waar we het mee hebben te doen.

Veel mensen leven uit hun geloof en voelen zich gesterkt door hun geloof. Door het geloof is het leven zinvol en dat maakt al die overtuigingen waardevol. Daarnaast zien we in toenemende mate dat de Bijbel zelf veelstemmig is. De geloofsbelijdenissen zijn niet een samenvatting van de Bijbel maar een van de mogelijke interpretaties van de Bijbel. Er zijn er veel meer, en menige uitleg is humaner en moderner. Waar het moderne mensen nu om gaat – of zou moeten gaan – is niet met elkaar debatteren wat nu de juiste uitleg is of wat het juiste geloof is.

De hoofdvraag is: welk geloof helpt mij het beste in mijn leven. Geloof moet functioneel zijn. En omdat uw leven mijn leven niet is, zal uw geloof mijn geloof niet zijn. Overigens is mijn leven-nu niet mijn leven van tien jaar terug, en vermoedelijk ook niet mijn leven van over tien jaar. Mijn geloof moet dus telkens veranderen. Ik moet telkens op zoek blijven naar elementen die mij helpen om mijn leven zinvol te maken. En als ik dat gevonden heb, dan wil ik daar wel voor staan. Tegelijk wil ik daar met anderen over praten. Mogelijk valt er voor mij te leren uit de islam, of uit de bevindelijkheid. Kortom: modern geloven is staan voor je eigen geloof en open staan voor het geloof van anderen.

Over die religieuze veelstemmigheid en daarin een eigen positie kiezen, heb ik trouwens wel eens wat gelezen. Naar aanleiding van een discussie waarin allerlei opvattingen naar voren kwamen, heeft iemand wel eens gevraagd: en wie zegt jij dat ik ben. En die vragensteller was overigens geen onbelangrijk persoon uit de christelijke traditie... De vraag dus om je eigen positie te bepalen.

Onderzoek van Erik Jan Tillema

Wat zijn nu de lijnen met het onderzoek van Erik Jan Tillema? Ik wijs er op twee:

- vrijzinnigheid is niet traditioneel;
- inspiratiebronnen van vrijzinnigen.

In zijn boek zegt Erik Jan diverse malen dat vrijzinnig zijn betekent afstand nemen van traditionele (geloofs)uitspraken. Hij gebruikt dat bijvoorbeeld voor zijn ranglijst welke geloofsgemeenschap het meest vrijzinnig is. Ik heb vrijzinnigheid de hele tijd omschreven als: staan voor je mening en open staan voor de mening van een ander. Maar die twee posities bijten elkaar zeker niet. Want vasthouden aan de traditie (en dat is volgens Tillemadus niet vrijzinnig), mag misschien wel impliceren dat je staat voor je eigen mening, het is zeker niet open staan voor de mening van een ander. Als die ander namelijk niet op dezelfde manier aan de traditie vasthoudt als jij, heeft die het verkeerd. Dat is de wat formele link naar het onderzoek van Erik Jan, namelijk dat onze omschrijvingen of benaderingen van vrijzinnigheid weliswaar anders zijn geformuleerd, maar in de kern overlappen en/of aanvullend zijn.

Voor dit betoog heb ik vooral gekeken naar de inspiratiebronnen van vrijzinnigen. Dat zijn er veel, en ze zijn divers. Dat past natuurlijk bij het open staan voor de mening van anderen. Jouw mening knapt ervan op als je in dialoog gaat met de mening van anderen. Het verbaasde me dan ook niet dat ik vooral mensen als inspiratiebron tegenkom onder de vrijzinnigen: met mensen kun je praten, met theologen uit het verleden niet meer.

Tot slot

Er valt natuurlijk veel meer over te zeggen, maar in het kort kan ik stellen dat ik onder de vrijzinnigen uit de religieuze gemeenschappen een houding zie van staan voor je eigen mening en open staan voor die van een ander. Gelukkig maar, want dat is hard nodig, zoals ik hiervoor al aangaf. Er is een maatschappelijke noodzaak. In de jubileumbundel van de vvp heb ik een artikel geschreven over de noodzaak van vrijzinnigheid. Maar als je kijkt welk een ongenueanceerde botheid soms loskomt in maatschappelijke debatten, bijvoorbeeld nu recent als mensen vragen stellen bij Zwarte Piet, dan moet je misschien eerder spreken over de urgentie van vrijzinnigheid: vrijzinnigheid als tegenbeweging tegen hufferigheid, populisme en ongenueanceerdheid. Er staat ons vrijzinnigen dus nog wel wat te doen

En nu las ik onlangs een pleidooi van Wies Houweling – algemeen secretaris van de Vrijzinnige geloofsgemeenschappen nbp – dat er wel wat meer humor in de vrijzinnigheid kan. Tja, en ik hier dus heel ernstig eindigen... Laat ik er omwille van die humor dit van maken.

In 1882 schreef Nietzsche dat God dood is. Nu, zo'n 130 jaar later, telt het christendom, volgens Wikipedia op 7 oktober om elf minuten over acht, zo'n 2,1 miljard aanhangers. Kijk, als 2,1 miljard aanhangers de consequentie is van God dood verklaren, mogen mensen wat mij betreft de vrijzinnigheid wel dood verklaren. We weten in ieder geval ook hoe de overledene eruit ziet. Lang moge zij leven

© Gert de Jong

E-mail: dejong.gp@gmail.com

Gert de Jong studeerde theologie en sociale wetenschappen. Hij werkte jaren als godsdienstsociologisch beleidsonderzoeker bij het Kaski, onderzoekscentrum voor religie en samenleving. Op dit moment werkt hij als docent Cultuur en Maatschappij aan de opleiding Bedrijfseconomie aan de Hogeschool van Amsterdam.